

Xocalı soyqırımı Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq

müharibəsi zamanı dinc azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş ən dəhşətli qətlialmlardan biridir. Qabaqcadan hazırlanmış plana əsasən, Azərbaycanın Ermənistanla həmsərhəd Qazax rayonunun Bağanis Ayrım kəndinin mülki əhalisinin bir hissəsinə və Qarabağın azərbaycanlı kəndlərinə – İmarət Gərvənd, Tuğ, Səlakətin, Axullu, Xocavənd, Cəmilli, Nəbilər, Meşəli, Həsənaabad, Kərkicahan, Qaybalı, Malıbəyli, Yuxarı və Aşağı Quşçular, Qaradağlı kəndlərinə qarşı xüsusi amansızlıqla qətlialmlar həyata keçirilib. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, Xocalı soyqırımından bir neçə gün əvvəl, 1992-ci il fevralın 17-də Xocavənd rayonunun Qaradağlı kəndində 80-dən çox azərbaycanlı kütləvi şəkildə qətlə yetirilib.

Fevralın ikinci yarısından başlayaraq Xankəndidən 10 kilometr cənub-şərqdə, Ağdam–Şuşa və Əsgəran–Xankəndi yolları arasındakı strateji nöqtədə, Qarabağda yeganə aeroportun yerləşdiyi Xocalı tamamilə erməni hərbi birləşmələri tərəfindən mühasirəyə salınıb. Mülki əhalinin qrup halında və ya təkbaşına mühasirədən çıxmaq cəhdlərinin qarşısı alınıb.

(ardı 6-cı səhifədə)

(əvvəl 1-ci səhifədə)

Bir qərinəlik qanlı tarix

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən məşum gecədə Ermənistan silahlı qüvvələri beynəlxalq hüququn bütün normalarını pozaraq, mühasirədə olan Xocalı şəhərinin dinc sakinlərinə qarşı ağır hərbi texnikadan istifadə edərək, görünməmiş qəddarlıqla repressiyalar həyata keçirib, şəhər yer üzündən silinib. Təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün bəşəriyyətə qarşı yönəlmis dəhşətli cinayət nəticəsində 613 dinc azərbaycanlı milli mənsubiyyətinə görə vəhşicəsinə qətlə yetirilib, onların 63-ü uşaq, 106-sı qadın, 70-i qoca olub. 8 ailə tamamilə məhv edilib, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə onlardan birini itirib. Bundan əlavə, 487 mülki şəxs ağır yaralanıb, 1275 nəfər girov götürülüb. 68 qadın və 26 uşaq daxil olmaqla 150 girovun taleyi naməlum olaraq qalıb. Bunlar sadəcə acınacaqlı statistikadır, lakin bu rəqəmlərin arxasında bütün Azərbaycan xalqının faciəsi dayanır.

Xocalı qətliamı dünya tarixində dinc əhalinin qətlə kimi dərin iz qoymuş Xolokost, Xatın, Sonqmi, Lidise, Babi Yar, Ruanda və Srebrenitsa... soyqırımları kimi faciələrlə eyni sırada dayanır.

Fevralın 26-da azərbaycanlıların Xocalı soyqırımının 33-cü ildönümü tamam olur. Lakin faciədən keçmiş illərdə 1980-ci illərin sonları və 1990-cı illərin əvvəllərində baş vermiş faciəli hadisələrin yenidən dərinlən düşündürülməsinə kifayət qədər diqqət yetirilməyib. Sovet İttifaqının dağılması Cənubi Qafqazda, Mərkəzi Asiyada, Dnestryanı bölgədə və postsovet məkanının digər regionlarında münəqişələrə səbəb olmuş, insan itkisi və kütləvi köçkünlərlə nəticələnməmişdir.

Bu gün artıq danılmaq faktıdır ki, 33 il əvvəl Xocalı şəhərində törədilmiş soyqırım aktının əsas təşkilatçıları Ermənistan Respublikasının siyasi və dövlət rəhbərliyi, Ermənistan silahlı qüvvələri və 366-cı motoatıcı alayın şəxsi heyətidir. Onların hərəkətləri insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması, Cenevrə Konvensiyası, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Pakt, Fövqəladə Hallar və Silahlı Münəqişələr zamanı Qadın və Uşaqların Müdafiəsi haqqında Bəyannamə və digər beynəlxalq hüquq aktları kimi beynəlxalq sənədlərə məhəl qoymamaq kimi qiymətləndirilir.

Bu baxımdan xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, Xocalı soyqırımı Ermənistan Respublikasının keçmiş prezidentinin qanunsuz separatçı rejimin “Özünümüdafiə qüvvələri komitəsi”nə rəhbərlik etdiyi və müvafiq olaraq bu şəhərin zorakılıqla ələ keçirilməsinə görə məsuliyyət daşıyan şəxslərdən biri olduğu vaxtda baş verib. Bundan əlavə, Serj Sarkisyanın özü və bu cinayətin digər birbaşa iştirakçıları cəzasız şərəitdə vicdan əzabı çəkmədən Xocalı sakinlərinin və müdafiəçilərinin məhvinə görə məsuliyyətlərini açıq şəkildə etiraf ediblər.

2012-ci il fevralın 24-də Karnegi Beynəlxalq Fondunun aparıcı eksperti Tomas de Vaal məşhur “Qara bağ” kitabının müəllifi (Moskva: Mətn, 2005. 413 s.) fondun saytında “Prezident, müsahibə və faciəli yubiley” məqaləsini dərc edib) 2000-ci il dekabrın 15-də rus dilində demişdir: “Xocalıdan əvvəl azərbaycanlılar bizim sadəcə zarafat etdiyimizi düşündürüldü. Azərbaycanlılar ələ bilirdilər ki, ermənilər dinc əhaliyə əl qaldıra bilməyəcək insandır. Bu əhval-ruhiyyəni yox etmək lazım idi. Və belə də oldu”. (<http://carnegieendowment.org/2012/02/24/president-interviewand-tragic-anniversary/9vpa>). Bununla Sarkisyan dinc sakinləri, qocaları, qadınları və uşaqları qətlə yetirdiyini etiraf edib. İndi kimi inkar edə bilər ki, Serj Sarkisyan hərbi cinayətkardır və hərbi cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunur?...

... Xocalı soyqırımı öz qeyri-insani qəddarlığı ilə Ukrayna, Gürcüstan, Rusiya, İngiltərə, Fransa, Almaniya, ABŞ, Baltıqyanı ölkələrin, Polşa, Türkiyə və digər dövlətlərin jurnalist və publisistlərinin dəhşətə gətirib. Həmin günlərdə bu vəhşiliklərə qeyri-insaniliyini təsvir edən xarici qəzetlər belə yazırdılar: “Croix l'Evenement” jurnalı (Paris), 25 mart 1992-ci il: “Ermənilər Xocalı ərazisinə hücum etdilər. Bütün dünya eybəcər hala salınmış meyllərə şahidi oldu. Azərbaycanlılar min nəfərin öldürülməsindən danışıq”. “The Sunday Times” (London), 1 mart 1992-ci il: “Erməni əsgərləri yüzlərlə ailəni qətlə yetirdilər”. “Financial Times” (London), 9 mart 1992-ci il: “Ermənilər Ağdamda doğru hərəkət edən qanqların kolonunu atəşə tuturlar”. “The Times” (London), 4 mart 1992: “Çoxları şikəst edildi və bir balaca qızın yalnız başı qaldı”. “İzvestiya” (Moskva), 4 mart 1992-ci il: “Videokamera qulaqları kəsilmiş uşaqları göstərirdi. Yaşlı bir qadının üzünün yarısı kəsilmişdi. Kişilərin başı dərisi soyulmuşdu”. “Le Monde” qəzeti (Paris), 14 mart 1992-ci il: “Ağdamda xarici jurnalistlər Xocalıda qətlə yetirilən qadın və uşaqlar arasında başlarının dərisi soyulmuş, dırnaqları çıxarılmış üç qadın və uşaq gördülər. Bu, Azərbaycan təbiiqəti deyil, reallıqdır”. “İzvestiya”, 13 mart 1992-ci il: “Mayor Leonid Kravets: “Mən özüm təyinatı yuxarı meylət görmüşəm. Bir oğlanın başı yox idi. Hər yerdə qadınların, uşaqların, qocaların xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilən meyitlərini görmək olardı”...

XOCALI SOYQIRIMI:

Tarix bizə nələri öyrətdi?

Xocalı şəhərində törədilmiş cinayətlərin xarakteri və miqyası onların BMT Baş Assambleyasının 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 (III) nömrəli qətnaməsi ilə qəbul edilmiş “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında” Konvensiyada ifadə olunmuş qaydalara tam uyğun olduğunu təsdiq edir. Məhz bu ərazidə yaşayan əhalinin azərbaycanlı olduqları üçün tamamilə məhv edilməsi məqsədi ilə əvvəlcədən planlaşdırılmış kütləvi və amansız repressiya aktı həyata keçirilmişdir. Vəhşi cəlladlar insanların baş dorisini soyur, müxtəlif orqanları kəsir, azyaşlı uşaqların gözlərini çıxarıb, hamilə qadınların qarınlarını yarıb, insanları diri-diri basdırır və ya yandırırdılar. Yanan şəhərdən qaçıb canını qurtarmaq istəyənlərə yollarda və meşələrdə pusqu quran erməni əsgərləri xüsusi amansızlıqla qətlə yetirirdilər.

1978-ci ildə İrandan Azərbaycana köçməsinin 150 illiyi münasibətilə Qarabağda abidə ucaldan ermənilərin millətçi və ekstremist dairələri son iki əsrdə özlərinin xarici əlaltılarının köməyi ilə ardıcıl olaraq Azərbaycana qarşı təcavüzkar siyasət həyata keçiriblər. “Böyük Ermənistan” yaratmaq ideyasından ruhlanan ermənilər iki əsr boyunca yad torpaqları ələ keçirmək, işğal etmək və bu torpaqlarda öz dövlətlərini yaratmaq üçün mübarizə apardılar.

Tarixdən məlumdur ki, erməni millətçiləri daima qonşu xalqlara qarşı aqressiv hücumlar törətmiş, öz planlarını həyata keçirmək üçün vasitələrdən çəkinməmiş, başqa insanların hüquqlarını tapdalamış, onları öz ata-baba yurdlarından qovmuş, terroridan, fiziki qırğından belə, yad əraziləri addım-addım zəbt etməyə çalışmışlar.

Təəssüflər olsun ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçı terror siyasəti İrəvanın dövlət siyasətinə çevrilib və artıq minlərlə günahsız insanın ölümü ilə nəticələnib. Təkcə 1994-cü ilə qədər ermənilər dinc azərbaycanlı əhaliyə qarşı 373 terror aktı törədiblər.

Bu gün dünya ərazi iddialarında ifadə olunan təcavüzkar erməni separatizmi, soyqırım, terror, deportasiya yolu ilə həyata keçirilən yad torpaqların zəbt edilməsi kimi təhlükəli hadisə ilə üz-üzədir. XIX əsrdən başlayaraq erməni şovinist millətçiləri Azərbaycan xalqına qarşı vaxtaşırı etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti həyata keçirmişlər. Çoxsaylı tarixi sənədlərin sübut etdiyi kimi, 1905–1907, 1918–1920, 1948–1953-cü illərdə yüz minlərlə azərbaycanlı etnik təmizləməyə, kütləvi qırğına və soyqırımına məruz qalıb. Bu proses Rusiya imperiyası tərəfindən başlanıb və ermənilərin Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinə köçürülməsi ilə müşayiət olunub.

Ermənilərin tərəfdarı M.S.Qorbaçovun hakimiyyətə gəlməsi ilə 1987-ci ilin noyabrında Parisdə keçirilən növbəti Erməni Milli Konqresində DQMV-nin Ermənistan “birləşdirilməsi” üçün “erməni xalqının qanuni tələblərinin” ödənilməsi üçün SSRİ-də başlanmış demokratik islahatlardan istifadə edilməsi barədə qərar qəbul edildi. Eyni zamanda, Fransada yaşayan Erməni lobbisinin təşəbbüsü ilə Qorbaçovun həyat yoldaşı Raisa Qorbaçovanın dəstəyi ilə Ermənilərin Qarabağdakı işğalçılıq hərəkətlərinə də sürət verildi. Bununla da 1988-ci ilin fevralında Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi üçün ermənilərin ilk mitingləri başladı və bu, İrəvan və Kremlin siyasi ssenarisinin ilk aktı oldu. Daşnaklar əlbir olaraq bu missiyanı həyata keçirmək üçün fəaliyyət proqramı hazırlandı.

Qorbaçov təyin olunan kimi “Krunk” daşnak təşkilatı fəaliyyətini leqallaşdırdı. Partiya və sovet orqanları, həmkarlar itti-faqi təşkilatları “Krunk”un bölmələrinə və konkret icraçılara çevrildilər. Bu arada

İrəvanda milli məsələlərə həsr olunmuş silsilə konfranslar keçirilirdi, onlara muxtar vilayətdən daşnak inənciləri ilə tanınan şəxslər dəvət olunurdu. Gələcək mitinqlər, nümayişlər, tətillər, azərbaycanlı əhalinin qovulması, hətta məhv edilməsi əvvəlcədən planlaşdırılmışdı. Ermənilərin 1988-ci ildən Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək uğrunda başladığı mübarizə kənd və şəhərlərin dağıdılmasına, on minlərlə günahsız insanın qətlə yetirilməsinə, yüz minlərlə azərbaycanlının öz tarixi-etnik ərazilərindən qovulmasına səbəb oldu.

1988-1989-cu illərdə Ermənistanda öz tarixi-etnik torpaqlarında yaşayan 250 mindən çox azərbaycanlı sonuncu nəfərə qədər deportasiya edildi. Bu, Qarabağ münəqişəsinə tokan verdi. Sovet dövründə azərbaycanlıların öz tarixi torpaqlarından didərgin salınması siyasəti davam etdirilsə də, kommunist rejimi millətlərərsi münənasibətlər sahəsini öz nəzarətində saxlaya bildi. Qarbaçovun yenidənqurması milli prosesləri aktivləşdirdi. Bu dövr, məlum olduğu kimi, milli məsələnin kəskinləşməsi ilə xarakterizə olunurdu.

Xocalı soyqırımı Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana təcavüzü zamanı öz doğma torpağının müdafiəsinə qalxan xalqımızın əzmini darmadağın etmək, onların döyüş ruhunu sarsıtmaq, Qarabağın azərbaycanlı əhalisinin bir hissəsini məhv etmək məqsədi ilə həyata keçirilən silsilə qətiillərdən biridir. Bunu Xocalı faciəsindən təxminən ay yarım sonra, aprelin 8-də Kəlbəcər rayonunun Ağdaban kəndinin işğalı zamanı əvvəlcədən planlaşdırılan qırğın aktı nəticəsində uşaq, qadın və qocalar da daxil olmaqla 67 dinc sakinin xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilməsi, kəndin tamamilə yandırılması, onlarca insanın girov götürülməsi faktı da bunu təsdiq edir.

Bunun davamı olaraq 1992-ci il avqustun 28-də Goranboy rayonunun Ballıqaya kəndində daha bir amansız cinayət - insanların kütləvi şəkildə qətlə yetirilməsi törədildi. Nəticədə Azərbaycan vətəndaşı olan 24 mülki şəxs amansızlıqla qətlə yetirildi, o cümlədən 6 azyaşlı uşaq, o cümlədən altı aylıq körpə, azyaşlı 3 uşaq hər iki valideynini itirdi. Öldürülmə mülki şəxslərin bəzilərinin cəsədləri yandırıldı. Ballıqayada hətta 93 yaşlı qadına da aman verilmədi. Ümumiyyətlə, qətlə bədnam öldürülənlərin əksəriyyəti uşaq, qadın və qocalar idi.

Xocalı soyqırımı niyə törədildi?

Bir çox tədqiqatçıların fikrincə, bu şəhərin taleyi Qarabağ münəqişəsinin başlanğıcında əvvəlcədən müəyyən edilib. Xocalı Qarabağın Şuşadan sonra, demək olar ki, tamamilə azərbaycanlıların yaşadığı ikinci yaşayış məntəqəsi idi. Üstəlik, Qarabağın paytaxtı Xankəndi (Stepanakert)lə Azərbaycanın Ağdam şəhərini birləşdirən yol Xocalıdan keçirdi və Qarabağda mülki aviasiya üçün yeganə hava limanı burada yerləşirdi. Lakin əsas rol Xocalı-nın Ermənistanın, eləcə də münəqişə zonasında yerləşən ətraf şəhər və kəndlərdən azərbaycanlı qaçqınların axın etdiyi yerə çevrilməsi oynadı. Beləliklə, Xocalı erməni ekstremistləri tərəfindən qəsdən seçilib. Şəhərin yalnız azərbaycanlıların məskunlaşması faktı soyqırımın törədildiyini sübut etmək üçün kifayətdir, çünki erməni silahlıları dinc əhalini milli mənsubiyyətinə görə qətlə yetirmişlər ki, bu da soyqırımın törədilməsinə əsas sübütüdür.

Erməni tərəfi 366-cı motoatıcı alayın döyüş maşınlarının ekipajları ilə birlikdə şəhərə hücumda iştirak etdiyini gizlətməyib. Əslində, onlar etnik təmizləmə prosesində müzdlü kimi çıxış ediblər. 1991-ci ilin sonlarında Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra Qarabağ münəqişəsinin döyüş bölgəsində yerləşən bir çox hərbi hissələr

müqabilində erməni quldur birləşmələrinin tərəfində silah satmaqla və hərbi əməliyyatlarda iştirak etməklə pul qazanıblar. Zaqafqaziya Hərbi Dairəsinin komandanlığı baş verən vəhşiliklərdən xəbərdar olsa da, öz hərbiçilərinin erməni silahlıları ilə əməkdaşlığını açıq şəkildə təsdiq edirdi.

Beləliklə, belə qənaətdə gəlmək olar ki, Xocalıya hücumda keçmiş sovet qoşunlarına məxsus 366-cı motoatıcı alayın hərbiçiləri iştirak ediblər. Xocalının tutulması üçün aparılan hərbi əməliyyat zamanı bu şəhərin dinc əhalisinə qarşı kütləvi zorakılıqlar baş verdi. Azad dəhliz zonasında və ona bitişik ərazidə yerləşən mülki əhalinin kütləvi şəkildə qətlə yetirilməsi heç bir hərbi fəvqəladə vəziyyətlə əsaslandırıla bilməz.

Xocalı faciəsini araşdıran istintaq qrupunun materiallarında hücum zamanı qadağan olunmuş 5,45 kalibrli güllələrdən və kimyəvi silahdan istifadə edildiyi göstərilir. İnsanlara xüsusi amansızlıqla işğəncə verildirdi: başlarını soyur, başlarını və digər bədən hissələrini kəsir, uşaqların gözlərini çıxardır, hamilə qadınların qarınlarını yarıb və diri-diri yandırırdılar. Bu faktlar Ermənistanın Cenevrə Konvensiyasının protokollarına məhəl qoymadan Xocalının dinc əhalisinə qarşı soyqırımı törətdiyinin birbaşa təsdiqidir.

Beynəlxalq hüquq pozulur, dünya susur

Sual yaranır: nə üçün Xocalı soyqırımı eləcə də bütövlükdə Qarabağ məsələsi dünya birliyi tərəfindən beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında hələ də öz həllini tapmayıb? Axı Xocalıda törədilmiş dəhşətli cinayətin xarakteri və miqyası göstərir ki, onun törədilməsi zamanı bu konvensiyada öz əksini tapmış soyqırımı cinayətini təşkil edən bütün hərəkətlər baş verib. Planlaşdırılan kütləvi və amansız qırğın aktının məhz azərbaycanlı olduqları üçün bu ərazidə yaşayan insanları tamamilə məhv etmək məqsədi ilə həyata keçirildiyi artıq heç kəsə şübhə doğurmur.

Üstəlik, Ermənistanın müharibə zamanı davranış normalarını müəyyən edən beynəlxalq hüquq normalarına məhəl qoymaması ilə bağlı faktlar bununla məhdudlaşmır. Beynəlxalq humanitar hüququn tələblərinə görə, müharibə yalnız silahlı münəqişə tərəflərinin silahlı qüvvələri arasında aparılmalıdır. “Müharibə dövründə mülki şəxslərin müdafiəsi ilə bağlı” IV Cenevrə Konvensiyasının 3-cü maddəsi mülki əhalinin həyatına və təhlükəsizliyinə qəsdli, o cümlədən müxtəlif vasitələrlə qətl və xəsarət yetirilməsi, əhaliyə amansız rəftar edilməsi, iztirab və işğəncə verilməsi, insan ləyaqətinə qəsd edilməsini qadağan edir. Mülki əhaliyə qarşı kollektiv cəza tədbirlərinin tətbiqi, onların qorxudulması, onlara qarşı terror aktları və repressiyalar açıq şəkildə qadağandır. Konvensiyanın 34-cü maddəsinə əsasən mülki şəxslərin girov götürülməsinə də aiddir. Lakin təkcə Xocalıda ermənilər mindən çox insanı girov götürürək, bu hüquq normalarına məhəl qoymayıblar. Beləliklə, Ermənistanın bütün hərəkətlərinin “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında” Konvensiyada nəzərdə tutulmuş soyqırımı cinayətinin törədilməsi şərtlərinə düşdüyü tamamilə aydındır.

Bu faciə ilə bağlı müstəqil araşdırma aparən “Memorial” İnsan Hüquqları Mərkəzi bəyan edib ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Xocalıya basqın zamanı Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin aşağıdakı maddələri də pozulmuşdur:

– 2-ci maddədə hər kəsin bu Bəyannamədə təsbit olunmuş bütün hüquq və

azadlıqlara malik olması göstərilir;

– hər kəsin yaşamaq, azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququnu tanıyan 3-cü maddə;

– qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarı qadağan edən 5-ci maddə;

- əsassız həbsi, həbsi və ya sürgünü qadağan edən 9-cu maddə; – 17-ci maddə, hər kəsin mülkiyyət hüququnu elan edir və şəxsi əmlakından özbaşına məhrum etməyi qadağan edir.

Üstəlik, silahlı birləşmələrin hərəkətləri Fövqəladə hallar və silahlı münəqişələr zamanı qadınların və uşaqların müdafiəsi haqqında Bəyannamə ilə kobud şəkildə ziddiyyət təşkil edir.

Beləliklə, Xocalı faciəsində iştirak etmiş ermənilərin və onların əlaltılarının əməlləri insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması və beynəlxalq hüquqi aktlara kin-küdurətlə etinasızlıqdır:

– Cenevrə Konvensiyası, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi;

– Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt;

– İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt;

– Uşaq Hüquqları Bəyannaməsi;

– Fövqəladə hallar və silahlı münəqişələr zamanı qadınların və uşaqların müdafiəsi haqqında Bəyannamə və digər beynəlxalq hüquq aktları.

Cinayətə ilk siyasi qiymət

Ümummilli lider Heydər Əliyev o vaxtkı ölkə rəhbərliyinin Xocalı taleyinin mövqelərinə kəskin etirazını bildirərək demişdir: “... Azərbaycanın və xalqımızın milli müstəqilliyi ilə bağlı xayanotkar mövqeyi, öz konstitusiyası borcuna cinayətkarcasına biganəliyi, siyasi hakimiyyət uğrunda aramsız oyunlar, respublikamızda bilavasitə hakimiyyətdə olan anarxiya və kaos hökmü ilə bu tarixi faciənin törədilməsinə, Xocalını xilas etmək üçün real imkanların olmasına baxmayaraq, uzun müddət düşmən mühasirəsində taleyinə buraxılış, günahsız əhali qəsdən qırğına buraxılış vətəndaşlarımızın kömək çağırışlarına biganəlik göstərilib. Erməni faşizminin əsl simasını bir daha ortaya qoyan və göstərən Xocalı soyqırımı təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün bəşəriyyətə qarşı yönəlmis tarixi cinayətdir və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq sivil dünya tərəfindən pislənilməlidir”.

Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyev 1998-ci il 26 mart tarixli “Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında” Fərmanı ilə erməni separatçıların Azərbaycan xalqına qarşı cinayətkar əməllərinə dövlət səviyyəsində ilk dəfə siyasi qiymət verdi. Onun 18 dekabr 1997-ci il tarixli “1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında” Fərmanı azərbaycanlıların deportasiyasının hərtərəfli öyrənilməsi və bu cinayətə siyasi-hüquqi qiymətin verilməsi baxımından da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev Xocalı soyqırımı ilə bağlı demişdir: “Azərbaycan hökumətinin və xalqının qarşısında Xocalı soyqırımı, ümumiyyətlə, (Dağlıq) Qarabağda ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər haqqında həqiqətləri bütün miqyasda bu soyqırımın və dəhşətli aktların yenidən həyata keçirilməsinə nail olmaq üçün dövlətlərə, dünya parlamentlərinə, geniş ictimaiyyətə çatdırmaq vəzifəsi durur. Bu, Xocalı şəhidlərinin xatirəsi qarşısında bizim vətəndaşlıq və insani borcumuzdur. Digər tərəfdən, faciəyə əsl beynəlxalq siyasi-hüquqi qiymət verilməsi, onun ideoloqlarının, təşkilatçıların və günahkarlarının layiqli cəzalandırılması bütövlükdə bəşəriyyətə qarşı yönəlmis bu cür qəddar əməllərin gələcəkdə təkrarlanmaması üçün mühüm şərtidir”.

Bu gün azərbaycanlıların soyqırımının beynəlxalq hüquqi tanınmasına nail olmaq və bu hadisələrə siyasi-hüquqi qiymət verilməsinin öz vəzifəsi hesab edən Azərbaycan alimləri və politoloqları tərəfindən də birgə iş aparılır.

Bu baxımdan qeyd etmək yerinə düşər ki, bir çox jurnalistlər, ekspertlər, siyasətçilər regiondakı vəziyyəti təhlil edərkən, adətən, nəinki Xocalı faciəsinin, ümumiyyətlə, Ermənistan–Azərbaycan qarşudürməsinin geosiyasi aspektini tam nəzərə almırlar. Fevral qırğınından sonra bu müstəvini Rusiyanın tanınmış hüquq müdafiəçisi və sülhməramlısı, “Etnoharmoznizasiya Missiyaları Təşkilatı” (OMEGA) insan hüquqları xeyriyyə cəmiyyətinin təsisçisi Viktor Popkov müəyyən qədər işiqlandırdı. Qızıl Xaç Cəmiyyəti İttifaqının nümayəndəsi kimi (Dağlıq) Qarabağda səfər edən V.Popkov bu qənaətdə gəlir: “366-cı alayın dəstəyi ilə həyata keçirilən əməliyyatın təkcə hərbi əhəmiyyəti yox, hər şeydən əvvəl siyasi əhəmiyyəti var idi. Mülki vətəndaşlarla məşğul olmaq məqsədi daşıyan əməliyyatın cəza hissəsi iki problemi həll edib. Birincisi, onlar Azərbaycan tərəfinin ermənilərin genişmiqyaslı təcavüzünə bəraət qazandıra biləcək hərəkətlərinə təhrik edildilər, ikincisi, nəhayət, Xocalıda baş verənlərdən sonra cinayətin təşkilatçıların fikrincə, istənilən şəraitdə Azərbaycanın tərkibində qalmaq imkanından, nəhayət, kəsildən (Dağlıq) Qarabağ xalqını öz siyasətlərinin girovuna çevirməyə cəhd etdilər”.

(ardı 7-ci səhifədə)

Ümumi nəticələr

Qarabağ münaqişəsi nəticəsində bir milyona yaxın azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünə çevrilib, 20 minə yaxın insan həlak olub, 50 min nəfər yaralanıb və ya əlil olub, 5 min nəfər isə itkin düşüb. İşğal zonasında yüzlərlə şəhər və kənd, minlərlə ictimai və mədəniyyət binası, təhsil və səhiyyə müəssisələri, tarix və mədəniyyət abidələri, muzeylər, məscidlər, müqəddəs ibadət yerləri, qəbiristanlıqlar yer üzündən silinib, misli görünməmiş vandalizmə məruz qalıb. Bununla da Azərbaycanın ərazisinə, ekologiyasına və əhalisinə böyük iqtisadi və mənəvi ziyan dəymişdir.

Təəssüf ki, dünya miqyasında faciəyə hələ də siyasi qiymət verilməyib, baxmayaraq ki, Azərbaycan xalqının genefondunun məhv edilməsi faktı göz qabağındadır və bir sıra ölkələr Xocalı hadisələrini soyqırımı kimi tanıyıblar. Bu faciəni “insanlığa qarşı cinayət” kimi tanıyan ilk sənəd İslam Konfransı Təşkilatının Xocalı soyqırımı ilə bağlı qəbul etdiyi Xüsusi Qətnamə oldu. Dünyanın 51 ölkəsinin qəbul etdiyi qətnamədə Xocalı faciəsi “erməni silahlı qüvvələri tərəfindən mülki əhalinin törədilmiş kütləvi soyqırımı” və “insanlığa qarşı cinayət” kimi qiymətləndirilib.

Bu baxımdan Heydər Əliyev Fondunun “Xocalıya ədalət!” kampaniyası gərçivəsində təşkil etdiyi işlər ildən-ilə genişlənir. Xocalı soyqırımının dünya miqyasında tanınmasına yönəlmiş sistemli işin nəticəsi olaraq İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Parlament İttifaqının, Meksika, Pakistan, Çexiya, Peru, Kolumbiya, Panama, Honduras, Sudan, Qvatemala və Cibuti parlamentlərinin müvafiq sənədləri də soyqırım komitəsinin soyqırımı aktını təsdiq edir. Rumıniya, Bosniya və Herseqovina, Serbiya, İordaniya, Sloveniya, Şotlandiya parlamentləri, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının 20-dən çox ştatının icra və qanunverici orqanları Xocalı faciəsini soyqırımı kimi qiymətləndirib və onu qətiyyətlə pisləyiblər.

Bununla bağlı bir daha beynəlxalq hüquqi aktlara istinad etmək olar: Buradan belə çıxır ki, erməni separatçılarının Azərbaycan xalqına münasibətdə hərəkətləri BMT-nin məqsəd və vəzifələrinə tamamilə

XOCALI SOYQIRIMI: Tarix bizə nələri öyrətdi?

ziddir. Məsələn, BMT Baş Assambleyasının 11 dekabr 1946-cı il tarixli 96 sayılı qətnaməsində deyilir ki, soyqırımı insan qruplarının yaşamaq hüququnu tanımaqla insan ləyaqətini alçaldır, bəşəriyyəti insanların yaratdığı maddi və mənəvi dəyərlərdən məhrum edir. BMT Baş Assambleyasının 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş və 1961-ci ildə qüvvəyə minmiş “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında” Konvensiya soyqırımı cinayətinin hüquqi əsaslarını müəyyən etmişdir. Beləliklə, Konvensiyaya qoşulmuş dövlətlər soyqırımın sülh və ya müharibə dövründə törədilməsindən asılı olmayaraq, beynəlxalq hüququ pozan cinayət olduğunu təsdiq edərək, soyqırımın qarşısının alınması və onu törədənlərin cəzalandırılması üçün tədbirlər görməyi öhdələrinə götürmüşlər.

Bununla belə, bir sıra ölkələrdə parlamentarilərin nə üçün aşkar soyqırımı göz yummaları, tarixi həqiqətlərə laqeyd münasibət bəsləmələri qaranlıq olaraq qalır. Axı istənilən cinayət cəzasız qaldıqda başqa cinayətlərə gətirib çıxarır. Ermənilər xristian dünyasında hər zaman hər şeyə inandıqlarından istifadə edərək, yalnız yalanları çoxaldır, təcavüzkarı qurban rolunda təqdim edir və günahı qurbanların üzərinə yıxmağa çalışırlar.

Ermənilər həyasızcasına azərbaycanlılara qarşı törədilən soyqırımı haqq qazandırır, onu törədənlər isə milli qəhrəman sayılırlar. Ermənistanda yeni Azərbaycan torpaqlarının zəbt edilməsi üçün dövlət miqyasında ideoloji əsaslar yaradılır. Erməni gənclərinin şovinizm ruhunda tərbiyə olunmasına zəmin yaratmaq üçün saxta-laşdırılmış erməni tarixi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılır. Erməni tarixçiləri

və siyasətçiləri, guya, erməni soyqırımının baş verdiyi 1915-ci il hadisələrini ildən-ilə şişirtməklə, bununla bağlı təbliğat aparmaqla, əslində, əsrin əvvəllərindən bu yana həyata keçirilən azərbaycanlıların kütləvi qırğını dünya ictimaiyyətinin şüurunda unudurmağa çalışırlar.

Bütün yuxarıda deyilənlərdən belə bir nəticəyə gəlmək istərdik ki, Azərbaycan bu məsələdən nə siyasi, nə maliyyə, nə ərazi, nə də başqa dividendlər əldə etmək məqsədi güdür. Onun da məqsədi hər bir Azərbaycan vətəndaşının amalı kimi tarixi ədaləti bərpa, cinayətkarları ifşa və dünya ictimaiyyəti qarşısında məsuliyyətə cəlb

etməkdir. Milli Məclisin 24 fevral 1994-cü il tarixli qərarına əsasən fevralın 26-sı Xocalı Soyqırımı Günü elan edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə Xocalı soyqırımı hər il genişmiqyaslı tədbirlərlə anılır. 2017-ci ildə Xocalı soyqırımının 25-ci il-dönümü Bakıda daha bir ümumxalq yürüşü ilə də qeyd olundu. Yürüş zamanı “Xocalı soyqırımını dünya tanımalıdır!”, “Xocalıya ədalət!”, “Xocalı unutulma!”, “Xarolsun erməni faşizmi!”, “Xocalı – 20-ci əsrin soyqırımı”, “Cinayətkarlar cəzadan qaçmayacaq!” kimi çağırışlar və şüarlar səsləndirilib və s.

Xocalı soyqırımı ilə bağlı keçirilən

ənənəvi ümumxalq yürüşləri Azərbaycan xalqının sıx birliyini, soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə dərin ehtiramını, işğal olunmuş torpaqların azad olunması və ölkənin ərazi bütövlüyünün bərpası üçün əlindən gələni etmək əzmini nümayiş etdirir.

Azərbaycan Respublikasının hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən Xocalı şəhərində törədilmiş soyqırımı aktında iştirak etmiş şəxslərin müəyyənləşdirilərək məsuliyyətə cəlb olunması istiqamətində tədbirlər davam etdirilir.

Yeni dövrün başlanğıcı

2020-ci il noyabrın 8-də ordumuz Şuşanı azad edəndə bu Qələbə azərbaycanlıların iradəsinin simvoluna çevrildi. İki gün sonra Ermənistan təslim oldu və Azərbaycan işğala son qoydu. Laçın rayonunda Ermənistanla sərhəddə nəzarət-buraxılış məntəqəsi yaradıldı ki, bu da bizə ərazi bütövlüyümüzü tam bərpa etməyə imkan verdi. 2023-cü il sentyabrın 20-də biz suverenliyimizi tam bərpa etdik.

Beləliklə, artıq torpağımızda boz zonalar, qanunsuz obyektlər, separatizm yoxdur. Hesab edirik ki, bu, güclü siyasi iradənin, Azərbaycan xalqının birliyinin nümayişi, eləcə də Azərbaycan hökumətinin Ermənistanla sülhə hazır olması hələ də revanşist ideyalarla yaşayanlar üçün yaxşı siqnaldır.

Ümummillî lider Heydər Əliyevin vəsiyyətini yerinə yetirərək yeni reallıq üzə çıxdı. Bu reallığı düşməni işğal etdiyi 20 faiz torpaqlarımızdan qovmuş, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsini yerinə yetirən Azərbaycan Ordusu yaradıb ki, 27 il ərzində bu qətnamələr çoxları üçün – təkcə Ermənistan üçün deyil, digərləri üçün də kağız parçası olub. Azərbaycan bilir ki, beynəlxalq hüquq bizim tərəfimizdədir. Biz özümüz beynəlxalq hüquq praktikasında və regionda yeni reallıq yaratmışıq. İşğal sona çatdı.

Arif QULİYEV,
*Kiyev Əqli Mülkiyyət və Hüquq
Universitetinin professoru,*

Qara HƏSƏNOV,
*Melitopol Milli Pedaqoji
Universitetinin aspirantı*